

men også »ein Beitrag zu der Geschichte des deutschen politischen Denkens überhaupt«. Der drages derfor i bogen hyppigt paralleler med tyske forhold og henvises til tysk politisk tænkning, medens kongeriget træder i baggrunden. Også ved sin strenge systematisering adskiller det foreliggende arbejde sig fra danske om lignende emner som Hans Jensens stænderhistorie og Johan Plesners ungdomsafhandling om partidannelsen i de slesvigske provinsialstænder, der til gengæld turde yde den historiske sammenhæng større retfærdighed. Den systematiske behandlingsmåde har sine fordele, først og fremmest den større overskuelighed, men der kan dog rettes indvendinger mod forf.s inddeling af stoffet i »innenpolitische« Gedanken und Strömungen — der behandles i det foreliggende bind — og »nationalpolitische Fragen«, som det følgende vil beskæftige sig med. I hertugdømmerne var eller blev i periodens løb politikernes stilling til en række af de grundlæggende »indrepolitische« spørgsmål i så stor udstrækning påvirket eller bestemt af nationalpolitiske hensyn, at en mindre skarp adskillelse vistnok fra et historisk synspunkt vilde have været at foretrække. Da det fortrinsvis er de nationale spørgsmål i perioden, som hidtil har haft historikernes interesse, opnår forf. imidlertid ved sin inddeling at kunne give relativt meget nyt i sit første bind. I fem kapitler behandler han »Voraussetzungen und Grundlagen«, »Ständeversammlung und Volk: Die Idee der Volksrepräsentation«, »Ständeversammlung und Regierung: Die Befugnisse der Stände«, »Die Freiheitsforderung« og »Die Gleichheitsforderung«. Interessant, tildels udmærket, er skildringen af ideudviklingen. Af mere omdiskutabel værdi forekommer anm. de resultater vedrørende partigrupperingen i stænderforsamlingen, forf. kommer til på grundlag af de deputeredes stilling til et begrænset udvalg af »sager«. Materialet svigter her på et væsentligt punkt, idet afstemningslister med navneangivelse mangler. Den endelige dom over denne del af forf.s arbejde kan dog først fældes, når det af ham bebudede sammenfattende overblik over partierne foreligger i værkets anden del. I øvrigt er forf. naturligvis klar over, at der i stænderforsamlingerne ikke er tale om politiske partier i moderne forstand.

Povl Bagge.

Det er interessant at se, i hvor høj Grad det slesvig-holstenske Spørgsmaal i dets forskellige Faser stadig optager tysk historisk Videnskab, navnlig indenfor de Yngres Kreds. Vi har allerede her i Tidsskriftet (10. Rk. III. Bd. S. 158—59) beskæftiget os med et af disse Værker, og vi skal i det følgende henlede Opmærksom-

heden paa andre. Naar dette Spørgsmaal stadig optager tysk Videnskab, horer dette utvivlsomt sammen med Grundlæggelsen af det tredje Rige og den fornyede Aktualitet, som Diskussionen om det tyske Riges Skabelse har faaet. Man maa i denne Forbindelse ikke glemme, at Løsningen af det slesvig-holstenske Spørgsmaal for den tyske Offentlighed stadig vil blive staaende som en vigtig Station paa Vejen til Skabelsen af det 19. Aarhundredes nationale Tyskland.

Dr. Liselotte Konrad har i Serien Historische Studien, Hefte 265 (Berlin 1935) offentliggjort en lang og instruktiv Artikel med Titlen: *Baden und die schleswig-holsteinische Frage 1863—66*. Et betydeligt arkivalisk Stof er blevet fremdraget, der viser den fra gammel Tid herskende nære Forbindelse mellem det storhertugelige Hof i Karlsruhe og Hertugen af Augustenborg. Denne havde intetsteds Syd for Mainlinien mere trofaste Forbundsfæller end Storhertug Friedrich og hans ledende Statsminister Friherre Franz v. Roggenbach. Støttet af en kraftig Folkestemning forsøgte disse Mænd at gennemføre den national-liberale Løsning af det slesvig-holstenske Spørgsmaal, der var saa populær blandt Sydtysklands Stater, men denne Politik strandede paa de tyske Stormagters afvisende Holdning. Heller ikke lykkedes det for Storhertugen og hans Minister at drive Augustenborgerne frem til større Aktivitet. Ved det Lys, som Afhandlingen kaster over Forholdet mellem den badensiske og den augustenborgske Hertugfamilie, har dette Arbejde sin særlige Betydning.

Af betydelig ringere Kvalitet er det Arbejde, som en anden kvindelig tysk Doktor Julie Rath har udsendt, nemlig: *Württemberg und die Schleswig-Holsteinische Frage in den Jahren 1863—65* (Stuttgart 1935). Det er navnlig Indledningen, der udfordrer en dansk Forsker til Kritik. Fremstillingen er altfor summarisk og indeholder adskillige absolutte og fejlagtige Domme. Om Slesvig ca. 1848 siges det saaledes, at det for Storstedelen var beboet af Tyskere, og om den danske Politik efter 1852 udtales uden videre, at den danske Regering ikke tænkte paa at opfylde sine Løfter og paa det finansielle Omraade endog ikke veg tilbage for Traktatbrud. Skildringen af Krigen 1848—50 er ligeledes lidet fyldestgørende. Hvad der fra dansk Side kan paaregne Interesse i dette Arbejde er Forfatterindens Skildring af den württembergske Politik. Et stort, hidtil ukendt Materiale er her fremdraget, der kaster klarere Lys over forskellige sydtyske Staters Forhaabninger om Følgerne af den ny Forbundsstat »Slesvig-Holstens» Oprettelse. Skildringens Hovedpersoner er Friherre v. Hügel og Kong Wilhelm af Württemberg.

Da det ikke lykkedes dem at hindre en Forbundseksekution i Holsten, hvori laa en indirekte Anerkendelse af Chr. IX's Rettigheder, arbejdede disse to Mænd med stor Iver for at faa Tronfølgerspørgsmaalet sat paa Dagsordenen og faa Hertugen af Augustenborg anerkendt. Dette Forsøg strandede ligeledes, og imens ordnede de to tyske Stormagter egenmægtigt det slesvig-holstenske Spørgsmaal uden Hensyn til de mellemstore Staters Protest. Da Modsætningen mellem Preussen og Østrig tog til i Lobet af 1864—65, sluttede Württemberg sig afgjort til Østrig, og Bogens sidste Afsnit omhandler Forhistorien til Overenskomsten i Gastein set fra württembergsk Standpunkt. Som Helhed betragtet maa Fremstillingen karakteriseres som meget lidt over-skuelig.

Foruden de her nævnte Værker vil der være Grund til at omtale, at der i Göttingen i 1934 udkom et Arbejde af Helmut Lubrich: *Hannover und die schleswig-holsteinische Frage 1863—64*. Ligesom i det foregaaende Værk lider de indledende Afsnit af mange Skævheder og altfor absolutte Domme over dansk Politik. Man maa imidlertid indrømme, at det vanskeligt kan være anderledes, saalænge der ikke fra en dansk Forskers Haand foreligger en dybtgaaende Undersøgelse af hele det slesvig-holstenske Spørgsmaals diplomatiske Historie i Perioden 1848—64, tilgængelig for tysk Forskning. Ogsaa den stadig fremførte Paastand om den danske Regerings finansielle Udbytning af Holsten til Fordel for Helstaten kunde sikkert kræve et velunderbygget dansk Korrektiv. — Med Interesse læser man Forfatterens Redegørelse for den hannoveranske Regerings diplomatiske Æggedans mellem den engelske Regerings stadige Paamindelser om Maadehold og de tyske Stormagters Ønsker om aktiv Indgriben. Ogsaa vedrørende Spørgsmaalet om Regeringens Forhold til den augustenborgske Tronkandidatur gives der gode Oplysninger. Hverken Regeringens ledende Mand v. Platen eller Kong Georg af Hannover ønskede at støtte Hertugen af Augustenborg, derimod saa man gerne, at Hertugdømmerne overgik til den stærkt konservativt orienterede Storchertug af Oldenburg. Da det store Opgør mellem Preussen og Østrig stundede til, holdt Hannover sig til Østrig, da det frygtede Preussens Besiddelse af de for Hannover livsvigtige Nordsohavne, men hermed var selve Statens Eksistens bragt i Fare, og i Slaget ved Königgrätz afgjordes ikke alene Hertugdømmernes fremtidige Skæbne, men ogsaa Welferrigets Fremtid.

Med god Grund kan man i denne Oversigtsartikel ligeledes henlede Opmærksomheden paa en Afhandling af den unge Hamborger-Historiker Heinz Rautenberg: *Untersuchungen zur Geschichte*

der schleswig-holsteinischen Parteien im Winter 1864—65 (Kiel 1934). Man vil paa Forhaand synes, at det er lidt vel meget at ofre en hel Bog paa en Skildring af Brydningerne indenfor det slesvig-holstenske Parti i nogle Maaneder af Aaret 1865. Paa den anden Side maa man indromme Forfatteren, at den stillede Opgave er løst paa en saadan Maade, at man faar en fyldig historisk Forklaring paa de forskellige Afskygninger indenfor Partiet. Det Materiale, der er benyttet, er hovedsagelig Avisstof og Brevsamlinger, og Forfatteren har indledt sin Fremstilling med nogle almindelige Betragtninger over dette Materiales Kildeværdi, der bør læses med Opmærksomhed, da det er meget sjældent, at den Slags Betragtninger indleder et Arbejde om moderne Historie.

Harald Jorgensen.

Som bd. 19 i »*Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins*« er i 1938 udsendt et henved 300 sider stort arbejde af den i decbr. 1937 afdøde dr. Carl Boysen: *Carl Baron von Scheel-Plessen. Eine biographische Studie*, et arbejde, der naturligt nok vil kunne påregne interesse i Danmark. I den periode, i hvilken den danske helstats opløsningsproces foregik, horte Scheel-Plessen til mellem de første agerende: en mand, der i treårskrigen forblev sin konge tro, men i 50'erne stillede sig i spidsen for den holstenske stænderopposition og efter Preussen-Østrigs erobring af hertugdømmerne gik over til at arbejde for Preussens anneksion af disse og blev den første preussiske overpræsident.

At »*Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*« ved dets udsendelse af Boysens arbejde selv har talt dets mangler, turde fremgå af fortalen, hvor det nævnes, at forfatterens død har hindret en affiling af arbejdet (jeg vilde være mere tilbøjelig til at sige: en virkelig bearbejdelse af stoffet) og supplerings af kildehenvisninger. Endvidere fremhæves: »Manches konnte bisher nicht aufgeklärt werden, da noch nicht sämtliche Quellen zugänglich waren, vor allem die Briefe Scheel-Plessens an den dänischen König Christian IX ihm verschlossen blieben«. At de her nævnte mangler imidlertid langt fra er de eneste, vil fremgå af de følgende kritiske bemærkninger. Det vil dog være rimeligt først at betone fortjenesterne ved Carl Boysens studier: fremdragelsen fra forskellige tyske arkiver af materiale til belysning af Scheel-Plessens forbindelser med Preussen og Bismarck, af hans arbejde for anneksionen og af hans virksomhed som overpræsident (indtil tiden 1867, efter hvilket år forfatteren ikke har fået adgang til det nødvendige arkivalske stof).